

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

XIII. 1926.

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1926.

KORTE BIJDRAGEN.

I. Gedenkpenning op het overlijden van Mons. E. A. D'ALLAMONT negende bisschop van Gent, 1673.

Onder No. 1691 maakt Mr. J. DIRKS in zijn *Penningkundig Repertorium* gewag van den penning op het overlijden van Monseigneur EUGENIUS ALBERTUS D'ALLAMONT.

Deze penning, die, voor zoover mij bekend, nog nergens beschreven of afgebeeld is, vertoont aan de voorzijde het wapen van den Kerkvorst, zijnde in keel een wassende maan van zilver, in het schildhoofd van zilver een lambel van azuur, gedekt door den bisschoppelijken hoed. Onder het wapen des bisschops lijfspreuk: PATIENS ESTO.

Keerzijde: ILL.^{MVS} — AC R.^{MVS} DNVS — EVGENIVS ALBERTVS —
 D'ALLAMONT — V. RVREMONDEN DEIN. — IX. GANDAVEN EPVS. —
 ÆTAT. A°. XLVI. OBYT — MADRITI 28. AVG. — * 1673 * —
 R. I. P.

Tin, 64 m.M.

EUGENIUS ALBERTUS D'ALLAMONT, graaf van Brandeville, baron van Buzy, heer van Allamont, Melandry, Ansart en Blaquy, zoon van JAN D'ALLAMONT, gouverneur van Montmédy en van AGNES VAN MÉRODE—WAROUX werd niet, zooals Mr. DIRKS mededeelt, te 's-Hertogenbosch, doch te Brussel geboren, volgens alle schrijvers die ik raadpleegde in 1609, doch is het opschrift van dezen penning juist in of omstreeks 1627. Prof. Dr. TH. GOOSSENS te Tilburg, dien ik aangaande dit verschil raadpleegde, acht den leeftijd van 46 jaar uit historisch oogpunt moeilijk aanneembaar, doch meent, dat het niet uitgesloten is, dat, waar D'ALLAMONT volgens de schrijvers 64 jaar oud werd, de teekenaar of snijder zich vergist heeft bij het lezen van het getal en toen de fout in Romeinsche cijfers herhaald heeft.

D'ALLAMONT ontving het doopsel uit handen van Kardinaal ALPHONSUS DE CUEVA en had tot doopgetuigen de aartshertogen ALBERTUS en ISABELLA.

Nadat hij gestudeerd had te Luxemburg, Trier, Mannheim en Leuven diende hij in het leger van aartshertog LEOPOLD en woonde in 1648 den slag bij Sens bij, waar hij werd gevangen genomen.

Na zijn invrijheidsstelling verliet hij het leger en werd coadjutor van zijn oom van moederszijde, ARNOLD DE MÉRODE WAROUX, kanunnik in het bisdom Luik.

In 1653 krijgt hij de priesterlijke wijding.

In 1657 komt hij te Montmédy om bij het huwelijk van zijn broeder tegenwoordig te zijn, maar wordt door de Franschen, die genoemde stad belegerden, ingesloten, maakt zich verdienstelijk met het oppassen van zieken en gewonden, terwijl hij, nadat zijn broeder als bruidegom gesneuveld was, het garnizoen zeer aanvuurt tot den strijd.

Na 11 Juni 1659 tot bisschop van Roermond te zijn benoemd en 18 Juni d. a. v. aldaar zijn plechtigen intocht te hebben gedaan, werd hij 24 Augustus te Mechelen tot bisschop gewijd.

De bisschoppelijke zetel was toen in de kerk van den Heiligen Geest gevestigd, doch daar deze ver moest onderdoen voor de prachtige CHRISTOPHORUS kerk, besloot de bisschop met toestemming van Paus ALEXANDER VII tot grooter luister van den Godsdienst deze laatste tot kathedraal te verheffen, wat 11 April 1661 geschiedde.

Gemelde Paus benoemde D'ALLAMONT in 1662 tevens tot vicarius apostolicus te 's-Hertogenbosch, welk bisdom toen in treurige omstandigheden verkeerde.

Op 31 Mei 1665 had te Roermond een hevige brand plaats, die een groot deel der stad, verschillende paleizen en kloosters en ook de Heilige Geest kerk en het bisschoppelijk paleis in asch legde. Vele archieven gingen toen verloren, maar met levensgevaar redde D'ALLAMONT toen de pauselijke bul betreffende de oprichting van het bisdom Roermond.

Na den brand vestigde hij zich in het kasteel Daalenbroek bij den baron VAN CORTENBACH op een uur afstand van Roermond, om van daaruit bijna dagelijks naar Roermond terug te keeren om de ongelukkige stedelingen steun te verleen.

Het bisschoppelijk paleis herrijst het volgend jaar met meer luister en om zijn gedachtenis te vereeuwigen, werd de naam d'ALLAMONT in den voorgevel geplaatst.

Doch d'ALLAMONT bouwde voor zijn opvolgers, daar hij reeds 1 Februari 1666 tot bisschop van Gent werd benoemd, waarna hij 28 Augustus 1673 te Madrid overleed, in welke stad hij zich voor kerkelijke zaken bevond.

Zijn lichaam werd begraven in het gasthuis van St. ANDREAS DE LA NACIONE FLAMENGA, welk gasthuis in 1603 door CHARLES d'ANVERS was gesticht en in 1866 is afgebroken, toen ook het graf van d'ALLAMONT is opgeruimd.

Zijn hart werd naar Gent overgebracht, waar een grafzerk met Latijnsch opschrift nog de plaats aanduidt, waar het in de kathedraal begraven ligt.

In die kathedraal bevindt zich nog een prachtige graftombe, links van het hoogaltaar, die d'ALLAMONT voor zich liet vervaardigen, den kerkvorst in knielende houding voorstellend, waarop het opschrift: D. O. M. — EVGENIVS ALBERTVS D'ALLAMONT — COMES DE BRANDEVILLE TOPARCHA DE MOLANDRY — EX NOBILI CANONICO CATHEDRALIS LEODIENSIS CREATVS RVREMYNDENSIS PRAESVL V DEIN — VACANTIS ECCLESIAE SYLVADVCENSIS — VICARIVS APOSTOLICVS — DEMVM GENDAVENSIS EPISCOPVS IX — QVIA MORTEM SEMPER PRAE OCVLIS HABVIT — HOC VIVENTI SIBI SEPULCHRUM CONDIDIT — VT ESSET NON SIBI — SED SVAE ECCLESIAE ORNAMENTVM — DISCE VIATOR — NE PRAEOCCVPARIS A MORTE — ILLAM SEMPER PRAE OCVLIS HABERE.

Als vicarius apostolicus stond hij op goeden voet met de Staten-Generaal, wat daaruit blijkt, dat hij verzachting der strenge placaten wist te verkrijgen en een

sauvegarde wist te bekomen niet alleen om naar 's-Hertogenbosch te gaan en daar de bisschoppelijke bediening uit te oefenen, maar ook om Grave, Nijmegen en het platte land te bezoeken, terwijl hij, toen hij eens te 's-Gravenhage vertoefde, daar de prinses douairière van Oranje met haar kleinzoon bezocht en verwelkomd werd.

Voor den koning en de koningin van Spanje heeft hij een memorie over den toestand van den Roomsch-Katholieken Godsdienst in de Nederlanden te boek gesteld, die nog in het bisschoppelijk archief te Roermond berust.

Zijn portret in olieverf is aanwezig in het bisschoppelijk paleis te Roermond¹⁾.

S.

II. Onbekende Leeuwengroot van REINOUW II van Gelderland, heer van Vollenhoven, te Elburg in 1336 geslagen.

Voorzijde: Kruis het binnen-omschrift snijgend.
Omschrift: REIN - ALDUS - DVS - DVO (Reinaldus Dominus Vollenhovensis).

¹⁾ De meeste van bovenstaande bijzonderheden zijn ontleend aan L. H. C. SCHUTJES, *Kerkelijke geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch* en JOS. HABETS, *Geschiedenis van het bisdom Roermond*.

In den buitenrand: ✠ ° BNDICTV : SIT : ROME :
ONI : ORI : IH'V : XPI°

Keerzijde: Klimmende leeuw naar links met enkelvoudigen staart.

Omschrift: ✠ . MONETA ⚔ ELRORCH (sic), omgeven door een rand van 12 schildjes, het eerste versierd met een leeuwtje naar links, in de andere een mispeldoorn.

Zilver, 3,00 gr. Kon. Penningkabinet, in 1926 aangekocht.

De Utrechtsche bisschop FREDERIK VAN ZIERK (1317—1322) en zijn opvolger JAN VAN DIEST, proost van Kamerijk, die van 1322—1340 den Utrechtschen bisschopszetel bekleedde, waren slechte beheerders van het Sticht. Zij verspilden de geldsommen door hunne voorgangers bijeengebracht en bezigden de geldmiddelen van het Sticht tot betaling van hun eigen schulden, waarmede zij overladen waren. Van den graaf van Holland, WILLEM III, had bisschop JAN aanzienlijke geldsommen opgenomen, waardoor hij hoe langer hoe meer van dezen afhankelijk werd en aan hem in 1327 een groot deel van het Nedersticht moest verpanden. De bisschop geraakte steeds dieper in schulden, zoodat hij, teneinde zijn schuldeischers te kunnen betalen, in 1336 aan graaf REINOUD II van Gelderland „voor de som van 43.000 ponden zwarte tournooisen” ongeveer geheel Overijsel, „het Oversticht”, n.l. stad en rechtsgebied van Vollenhoven, Salland en Twente verpandde. Door de aldus verkregen rechten voerde de Graaf van Gelderland den titel van Heer van Vollenhoven, waarvan de bovenbeschreven leeuwengroot het bewijs levert en kon hij ook te Vollen-

hoven, waar een munthuis was, laten munten. Deze leeuwengrooten zijn echter te Elburg geslagen. De oorzaak zal wel te vinden zijn in het feit, dat de Friezen, die bemerkten hadden, dat graaf REINOUD thans de gelegenheid gunstig oordeelde om zijn oude eischen op hen door de wapenen te doen gelden, besloten hem voor te zijn. Zij vielen de over het land verspreide benden van graaf REINOUD aan en versloegen die, terwijl Vollenhoven zelf deerlijk door hen afgeloopen werd.

De vierde groot en de deniers (kopjes), door REINOUD II te Vollenhoven geslagen, hebben alle den titel van REINOUD als hertog en zijn dus eerst in of na 1339 geslagen (v. d. CHIJS ¹⁾ pl. II no. 12, ROEST *Essai* ²⁾ no. 51, v. d. CHIJS pl. II 14, 15 en 16).

Een dergelijke leeuwengroot als de hierboven beschrevene werd door Prof. v. d. CHIJS op supplement-plaat XXIX no. 4, afgebeeld. V. d. CHIJS heeft deze munt, die zeer slecht bewaard moet zijn, niet in natura gezien en heeft het opschrift der voorzijde REI - NAL - DVS - DVO niet kunnen verklaren. De keerzijde heeft het opschrift * MONETA * GELRENS. Ook ROEST heeft deze munt niet gekend.

Twee andere leeuwengrooten door REINOUD II als graaf en als hertog van Gelderland geslagen, zijn afgebeeld bij v. d. CHIJS op plaat III, 1 en 2 onder REINOUD III (1343—1371), werden echter reeds door TH. M. ROEST in zijn *Essai* aan REINOUD II toegeschreven.

¹⁾ P. O. v. d. CHIJS. *De munten der voormalige graven en hertogen van Gelderland van de vroegste tijden tot aan de Pacificatie van Gend.* Haarlem 1852.

²⁾ TH. M. ROEST. *Essai de classification des monnaies du comté puis duché de Gueldre.* Bruxelles 1893.

De eerste met het omschrift R - EIN - OLD - DNO - SGR (Reinoldus Dominus Gelrensis) en ✱ · MONETA ☼ GELRENS behoort nog tot het tijdperk toen REINOUW II zich van het bewind meester maakte en zijn vader, REINOUW I, in de gevangenis liet zetten, omstreeks 1326. Tot hetzelfde tijdperk behoort een dergelijke leeuwengroot door ROEST in zijn *Essai* onder no. 42 beschreven en op plaat I afgebeeld, die noch den naam noch den titel van REINOUW voert. Het omschrift op de voorzijde is MON - ETT - GEL - RES en op de keerzijde ✱ MONETA ☼ GELRENS'.

De tweede bij v. D. CHIS afgebeelde leeuwengroot heeft reeds den hertogstitel REY - NTL - DVS - DV✱ en werd te Harderwijk omstreeks 1339 geslagen, daar REINOUW II door keizer LODEWIJK VAN BEIEREN in dit jaar tot hertog verheven werd. Het omschrift der keerzijde luidt ✱ MONETA ✱ HDERW (Moneta Herderwicensis).

ROEST beschrijft nog twee andere, een uit de verzameling van het Koninklijk Munt- en Penningkabinet te 's-Gravenhage met den titel Hertog van Gelderland en Graaf van Zutphen REN - O'DV✱ · GO' - SVT Keerzijde: kleine arend MONETA + GELRIE. (ROEST no. 43, afgebeeld aldaar pl. I).

De andere bij ROEST onder no. 44 beschreven en aldaar afgebeeld op pl. I, is te Elburg geslagen, heeft op de voorzijde DV✱ - REY - NTL - DVS en op de keerzijde ✱ MONETA ☼ ELRORGH. De keerzijde van deze munt komt dus geheel met den hierboven beschreven onbekenden leeuwengroot van REINOUW II, als Heer van Vollenhoven, overeen.

onbekenden leeuwengroot van REINOUW II, als Heer van

REINOUW II van Gelderland bekend. Zij zijn nabootsingen der Brabantsche en Vlaamsche leeuwengrooten van JAN III (1312—1355), DE WITTE ¹⁾ pl. XVI. 359—365 en LODEWIJK DE CRÉCY (1322—1346), GAILLARD ²⁾ pl. XXIV. 201 en 202.

De munten te Elburg geslagen zijn niet talrijk. In Juli 1233 verkreeg Elburg stadsrechten van Graaf OTTO II van Gelderland (1229—1271), doch zijn er geen vroegere munten van Elburg bekend dan die door REINOUW II van Gelderland geslagen.

V. D. CHJJS kende slechts een muntje te Elburg geslagen, een halven groot van REINOUW II als Hertog van Gelderland, afgebeeld aldaar pl. II. 2. ROEST heeft er twee andere in zijn *Essai* aan toegevoegd, no. 44, de reeds hierboven vermelden leeuwengroot en no. 45, een slecht bewaard exemplaar van een vierden groot. De leeuwengroot van REINOUW II, Heer van Vollenhoven, is nu de vierde bekende munt, die te Elburg geslagen werd.

In lateren tijd, begin XVIIe eeuw, werden te Elburg nog koperen muntjes, duiten, geslagen, afgebeeld bij VERKADE pl. 38. 5 en 6, die bij plakkaat der Staten-Generaal van 24 December 1621 verboden werden „seker koperen penninxken, hetwelcke tot Elburgh gemaekt, hier te lande in groote quantiteit uytgesteecken wert voor een duyts ofte achtste-part van een stuyver”.

Amsterdam, September 1926.

ANDRÉ SCHULMAN.

¹⁾ ALPH. DE WITTE. *Histoire monétaire des Comtes de Louvain, Ducs de Brabant et Marquis du Saint Empire Romain*. Anvers 1894—1900. 3 vols.

²⁾ V. GAILLARD. *Recherches sur les Monnaies des comtes de Flandre*. Gand 1852—57. 2 vols.

III. Aanvullingen op het Levensbericht van ANTHONI PIETERSZ. VAN DER WILLIGEN.

In *Jaarboek* 1924 is op blz. 30 v.v. het een en ander medegedeeld over het leven en de erkend nagelaten werken van A. P. VAN DER WILLIGEN. Thans volgen hier nog enkele aanvullingen. Wij vermeldde reeds, dat VAN DER WILLIGEN kort na 1627 zijn geboorteplaats Zierikzee had verlaten en zich in Den Haag als goudsmid had gevestigd. In 1630 verkreeg hij, zooals gemeld, van de Staten-Generaal een Octrooi tot het slaan en uitgeven van een gedenkpenning op de tusschen de jaren 1627—1630 behaalde overwinningen van prins FREDERIK HENDRIK.

Over dezen fraaien, bij VAN LOON II, blz. 193. 1, afgebeelden penning, zijn meesterwerk, kunnen wij thans berichten, dat VAN DER WILLIGEN zoo fortuinlijk is geweest een twintigtal zilveren exemplaren te mogen leveren aan de nieuwe regeering van 's-Hertogenbosch, om aan Schepenen en vermoedelijk ook wel aan andere stedelijke ambtenaren te worden vereerd. Wij danken deze merkwaardigheid aan den heer H. J. M. EBELING, gemeente-archivaris van 's-Hertogenbosch, die omtrent deze medailles een interessante aantekening in de stadsrekeningen van 1631 terug vond, terwijl de *Bijlagen* dezer rekening bovendien de door VAN DER WILLIGEN eigenhandig ondertekende ontvangst van het geld vermeldt. Wij laten die ondertekening hieronder afdrukken, daar er van 17de eeuwsche stempelsnijders slechts zeer weinige handteekeningen over zijn; ook is ze van belang door de spelling van den naam. Zie hier den inhoud van dezen post, waarvan de heer EBELING

de beleefdheid had een fotografischen afdruk te doen vervaardigen.

De Heeren Schepenen lasten ende ordonneren de Rentmeesteren deser stadt te betalen ANTONIUS VAN DER WILLIGHEN de somme van twee hondert gulden over twintich silveren penningen by hem geslagen van de overwinnynge van de Steden den Bosch ende Wesell, met de effigie van mijn Heer den Prince van Orangien daerop gestelt, ende de Heeren Schepenen vereert: ende sal de voorschrevene somme den Rentmeesteren voornoemd in rekenyngen werden goet gedaen.

Actum den 9den Decembris 1631

A. P. Leos.

PAULUS PLS.

G. GANBERNAGIËN.

Ter ordonnantie van de Schepenen
voornoemd JOHAN GANZ.

Op de akte, waarbij de Schepenen den Rentmeester gelasten te betalen, heeft VAN DER WILLIGEN in fraai oud-Hollandsch schrift het volgende geschreven:

Ick ondergeschrevenen bekenne de somme van twee hondert gulden hier bovengenoemt van den rentmeesters deser stadt op dato voorscr. ontfangen te hebben.

Antonijs van der Willighen

De eigenaardig gevormde A. is vermoedelijk een monogram voor A. P. (ANTHONIS PIETERSZ.)

Het valt op, dat de stempelsnijder VAN DER WILGE ondertee kent, terwijl in de rekening deze naam als VAN DER WILLIGHEN geschreven staat. De bekwame artist ontving dus f 10.— per stuk voor deze fraaie, zeer bewerkelijke medaille, wat voor dien tijd, naar wij meenen, toch een goeden prijs moet worden geacht. Daar geen andere penning met het borstbeeld van FREDERIK HENDRIK door VAN DER WILLIGHEN, zoover wij weten, bekend is en bovendien op genoemde medaille de profiels der door den Prins veroverde plaatsen in kleine ovalen voorkomen, mogen wij met zekerheid aannemen, dat hier de bij VAN LOON II, 193. 1 afgebeelde medaille is bedoeld.

Minder gelukkig is VAN DER WILLIGHEN geweest met de door hem ontworpen medailles op de overwinning bij het Slaak, voor het uitgeven waarvan hij opnieuw octrooi bij de Staten-Generaal had aangevraagd. Het werd hem echter geweigerd, zooals wij zullen zien. Of hij nu reeds voor ééne medaille op dezen slag octrooi had gekregen, zoodat de aanvraag voor een tweeden gedenkpenning niet gunstig werd ontvangen, wij weten het niet, ook kan het feit, dat door JOH. LOOFF eveneens verschillende medailles op dien beroemden zeeslag zijn uitgegeven, invloed op het besluit der Staten hebben gehad, zeker is het echter, dat VAN DER WILLIGHEN een privilege voor zijn penning VAN LOON II, 197. 1 heeft ontvangen, want onder het opschrift staat CVM PRIVI en CVM PRIVIL op een variant er van.

De *Resolutiën* van de Gen. Staten van 25 Nov. 1631, blz. 646, bevatten over de weigering het volgende:

„Synde gelesen de requeste van ANTHONY VAN WILLIGHEN, Borger ende Goutsmit in den Hage om

te hebben octroy op seeckere medaille bij hem geïnventeert, ter gedachtenisse van de victorie die Godt Almachtich desen staat verleent heeft over 's vijants scheepsarmada op de binnenstroomen, Is na voorgaende deliberatie goet gevonden ende verstaen, dat men hier in niet en can treden”.

Wij mogen aannemen, dat hij niet veel bestellingen op zijn beide medailles van 1631 zal hebben gekregen, want deze penningen komen niet zoo heel veel voor. Spoedig daarop vinden wij hem in Vlissingen terug, gevangen gezet wegens het vervalschen van munt. In zijn „Levensbericht” schreven wij, dat hij vermoedelijk valsche rijksdaalders had vervaardigd, omdat in de beschuldigingsakte van geen andere muntsoort dan van rijksdaalders en leeuwendaalders wordt gesproken. Dit is niet juist gebleken.

De heer VAN KERKWIJK vond nadien een vroeger bericht in de *Resolutiën* van de Staten-Generaal, waarin duidelijk wordt gezegd, dat de muntvervalsching (gouden) pistoletten betrof, wat uit het volgende blijkt:

„Synde in de vergaderinge binnen gestaen de generaals van de munte BEVEREN, VAN DER MEY ende VAN DER WEL ende hebben Haer Ho. Mo. aengedient dat seeckere persoon genaemt DE WILDE (lees VAN DER WILGE) tot Vlissingen sit gevangen ter saecke dat hij geforgeert heeft valsche pistoletten, gevende mitsdien Haer Ho. Mo. in bedencken off deselve niet goet en soude vinden dat yemant van de generaals na Vlissingen een keer dede om den voorsz. gevangen te laten

examineren off hij geen kennisse en heeft van het maken der valse rycxdaelders, als oock het ompregen van de Hollandse leeuwendaler Waerop gedelibereert synde is goet gevonden ende verstaen op 't eerste point dat de generaels van de munte yemant uyt den haren na Vlissingen sullen committeren ter fine voorsz. ende sal den Gecommitteerde brief¹⁾ van adres aen Baillu en Schepenen der voorsz. stadt worden megedeelt".

Res. St. Gen. van 16 Mei 1634, blz. 245.

Zooals in het „Levensbericht" reeds is gezegd, werd VAN DER WILLIGEN gevraagd of hij eenig licht kon verschaffen omtrent de plaats gehad hebbende vervalsching van rijksdaalders en Hollandsche leeuwen-daalders. Zijn antwoord luidde ontkennend. Dat hij valsche munten (pistoletten) geslagen en op Walcheren had uitgegeven, werd echter door hem erkend.

Teruggekeerd in den Haag heeft VAN BEVEREN, zooals wij reeds weten, verslag over zijn reis naar Zeeland uitgebracht. Hij kon slechts berichten, dat VAN DER WILLIGEN met het vervalschen der rijksdaalders niets heeft uitstaande gehad.

M. G. A. D. M.

¹⁾ Deze brief is reeds in het „Levensbericht" opgenomen.

IV. Neurenberger Rekenpenning in 1628 te Amsterdam door ZACHARIAS JANSZ. vervaardigd.

Rekenpenning door ZACHARIAS JANSZ. in 1628 te Amsterdam vervaardigd.

Een aardig bewijs hoe algemeen in het begin der 17de eeuw de te Neurenberg vervaardigde rekenpenningen hier te lande in gebruik waren en hoe de onmogelijkheid om deze penningen hier in te voeren, wegens den oorlog in Duitschland velen last veroorzaakte, geven de afschriften der volgende acten, die in het Generaal Register der Muntkamer deel V (1625-1629) ¹⁾ op het jaar 1628 voorkomen:

Geeft met behoorlycke eerbiedinge, vol moet ende onderdanicheyt te kennen SACHARIAS JANSZ., burger tot Amsterdam, hoe dat hij suppliant, onderricht zijnde bij verscheyden coopliden, hun luyden aldaer t'Amsterdam ende elders in de Vereenichde Landen generende met 't vercoopen van Neurenburgerye, ende onder deselve mede met allerhande copere leggelden, ofte reeckenpenningen, die zy luyden, nu, mits den oorloge in Duytslant, waer de passagiers op dese landen seer onveyl wesende, qualyck te becomen zijn,

¹⁾ Voorhanden in de bibliotheek van 's Rijks Munt te Utrecht.

immers niet sonder merckelycke ongemack, peryckel ende excessyve oncosten, waerdoor de gemelde cooplyuden in haren handel niet weinig en werden geincommodeert, ende alzoo deselve copere reeckenpenningen, om den handel ende trafycque deser landen qualicken connen werden gederft, soo heeft hij suppliant, gebruyckende 't klein tallent hem van Godt Almachtich op desen werelt verleent, eene inventie gesocht ende gevonden, om allerhande copere leggelden ofte reeckenpenningen, die voor desen noyt in dese landen en zijn gemaect, maer van Neurenborch, tot groote costen moeten werden gebracht (ende waervan nu, mits de voorss. difficulteyten, groot gebreck is) selffs te maken, soo goet ende beter-coop als de Neurenborgsche, gelyck Uwe Ho. Mo. bij de affslagen ende proeff bij hem, suppliant daarvan gemaect, ende hierbij gevoecht, sullen connen sien, waarmede de cooplyuden, mailieniers ende d'ingesetenen deser landen tot soo geringen pryse, ende zoo wel als met copere penningen van Neurenborch, sullen connen werden gerieft, mits welcken ende op dat hij suppliant 't maecke ende vercoopen van deselve reeckenpenningen als syn eygen inventie alhier te lande alleen soude mogen doen, sonder by yemant anders in dese kunst ende neringe, die hij daerin mochte crygen, gefrusteert te werden, soo heeft hij, suppliant, sich verstitout hem te adresseren aen U. Ho. Mo. ende seer ootmoedelyck ende gediensstelyck te versoecken, dat hem bij desen werde vergunt, Uwe Ho. Mo. octroy, waarmede hem suppliant

werde geconsenteert allerley soorten van copere leggelden in dese Geunieerde Provintien alleen te mogen maken, ende die bij hem gemaect zijnde, te vercoopen medt expres verbot aen allen anderen, soo in t generael, als particulier, die deselve in dese Vereenichde Nederlanden soude poogen na te maecken ende de nagemaeckte te vercoopen op alsulcke peynen als U. Ho. Mo. in goede discretie daerop zullen gelieven te statueren.

't Welck doende etc.

Aan dit request hingen, volgens de bijgevoegde aantekening, „eenige Neurenborgse copere legpenningen”, terwijl de Amsterdamsche „cooplieden, mailleliers ofte handelende in Norenburger-waren tot Amsterdam” PIETER SOYERS, ELIAS TAEI, DIONYS BAILLI, SILVESTER CARTEEL, ABRAHAM VAN COESCHOT, JACOB VERPOORTEN EN ISAACK MOORS „verclaren bij desen, dat sy mits den oorloge in Duitslant, qualyck konnen werden gerieft van copere leggelden ofte reeckenpenningen ende mitsdien met de nieuwe inventie ende gedruete reeckenpenningen, die SACHARIAS JANSZ. alhier tot Amsterdam, can maecken, in haere neringe wel en zoo goeden coop geaccommodeert ende gedient connen werden, als mette Neurenborgsche, ende dat zulcx strecken sal, niet alleen tot haerluyden gerieft, ende particuliere voordeel van hare neringe, maer oock tot gerieft van de goede ingesetene, coopmanschap ende neringdoende, die deselve penningen in haren handel niet wel missen oft ontberen connen, 't oirconde der waerheyte hebben zij dese met eygene handen onderteeckent”.

Ten slotte verklaart de „geswooren makelaar” ANTONY CLAESZ. 15 Febr. 1628 voor notaris JERONIMUS VAN DEN KETEL ten verzoeken van SACHARIAS JANSZ., dat hij „gesien heeft, dat de cooplieden in de voorss. geannexeerde acte gestelt, deselve onderteeckent ende bevesticht hebbe”.

Dit request werd 26 Januari 1628 ter adviseering gesteld in handen van Raden en Generaalmeesters van de Munt, die 22 Februari het volgende advies uitbrachten:

Hooch Mogende Heeren.

Wij hebben gesien de hierbij gaende requeste van SACHARIAS JANSZ., versoekende Uwe Ho. Mo. believe hem, suppliant octroy te verleen, om alleen te mogen maeken, ende hier te lande te vercoopen, allerley copere leg- ofte reekpenningen, zulcx als men gewoon is van Neurenborch herwaerts over te brengen etc.

Dienen daerop, volgens Uwer Ho. Mo. apostille, voor advys, dat wij, ingesien de redenen ende motyven bij de requeste vermeldt, in de mette bijgaende attestatien van verscheiden cooplieden ende Mailleniers, tot Amsterdam woonachtich ons nu eerst ter handen gestelt, verstercht, geen groote swaricheyt en soudn maken, dat hem suppliant bij Uwe Ho. Mo. het voorss. octroy toegestaan werde, mits dat hij sich soude hebben te reguleren nae het placcaet van U. Ho. Mo. van den jare 1611, over het gebruyck van pers, druck

ende schroeffwerck¹⁾ disponerende, ende bovendien eede te doen, de instrumenten daer toe noodich, nergens anders, als tot het drucken ofte perssen van de voorgemelte penningen te zullen gebruycken. Als mede geen andere reeckenpenningen te maecken, als zoodanige, als van Neurenborch gewoon zijn gebracht te werden, ende niet die op eenige Munten, 't zy hier te lande, off elders, gemaect werden, daarvan hem sijne instructie ende sekere ordre, om sich nae te reguleren sal dienen geleverd te werden. Alles bij provisie voor eenigen tyt van jaeren, nae Uwer Ho. Mo. discretie ende tot weder segginge, indien men naermaels soude mogen bevinden, 't selve den lande ondienstich te zijn.

PIETER VAN BEVEREN, SIMON VAN DER MEYDEN,
JACOB VAN NISPEN.

Het is mij gelukt den doór ZACHARIAS JANSZ. vervaardigden rekenpenning op te sporen; ik vond hem afgebeeld bij F. P. BARNARD. *The Casting-Counter and the Counter Board*, Oxford 1916 op pl. XXXIII. no. 87, terwijl op blz. 222 eene beschrijving er van gegeven wordt onder de rekenpenningen te Neurenberg vervaardigd. De heer BARNARD had de vriendelijkheid mij het stuk ter reproductie af te staan.

ZACHARIAS JANSZ, de bekende „brille slyper”, was geen

1) Placaet van 27 Sept. 1611: verbodt dat niemant buyten kennisse van den Officier en Burgemeester in Huys hebben mach eenige Persen of ander Instrumenten daer mede men kan drucken eenigh Gout, Silver, of ander Metael. *Groot-Placaetboek* blz. 2933.

nieuweling in het maken van munt; C. DE WAARD JR. deelt in zijn werk, *De Uitvinder der Verrekijkers*, 's-Gravenhage, 1906, op blz. 121—139, belangrijke bijzonderheden mede over door hem in 1613 te Middelburg en in 1619 te Arnemuiden vervaardigde valsche koperen Spaansche munten („quartilles”).

Eene beschrijving der wijze hoe dit valsche geld gemaakt werd zegt: „datter vyff-, ses-, off seven-twintigh ofte meer seffens uyte scrouve ofte perse quam, ende datter het cooper lanckwerp ende by reepen daerinne gesteken werde, ende dan omgedrayt werdende, quamen de quaerten daeruyt”¹⁾. De aldus geperste munten werden vervolgens rondgemaakt „met seker instrument, dat hy (n.l. een getuige, die verklaart bij het maken der stukken tegenwoordig te zijn geweest) gheen naem geven can”²⁾. Een zelfde machine³⁾ als in 1619 te Arnemuiden door ZACHARIAS JANSZ. voor zijn valsche munten gebruikt werd, heeft zonder twijfel ook dienst gedaan bij het vervaardigen zijner rekenpenningen. JANSZ heeft zich stipt gehouden aan de voorwaarde „geen andere reeckenpenningen te maecken als zoodanige, als van Neurenborch gewoon sijn gebracht te werden” en heeft een getrouwe kopij gemaakt van den hier te lande veelvuldig voorkomenden rekenpenning van HANS KRAUWINCKEL, een bekend maker van dat soort penningen te Neurenberg, waar hij 10 Maart 1635 overleed en welk stuk in *Jaarboek* 1925,

1) C. DE WAARD. l.c. blz. 127.

2) Id. blz. 127.

3) Eene duidelijk geïllustreerde beschrijving van zulk een wals-machine, geven Dr. C. HOITSEMA en Jhr. F. FEITH in *De Utrechtsche Munt, uit haar verleden en heden*. Utrecht 1912. op blz. 61.

blz. 48, no. 2 is afgebeeld. De voorstellingen zijn op beide penningen geheel gelijk en vertoonen op de voorzijde een roos, omgeven door drie kronen, die door drie leliën gescheiden worden. De keerzijde verbeeldt binnen een schild den rijksappel, waarboven een kruis, binnen een compartiment, bestaande uit drie bogen met even zoo vele uitspringende punten, zooals dit op vele middeleeuwsche goudguldens gevonden wordt. De omschriften van KRAUWINCKEL'S penning luiden: ✻ HANNS-KRAUWINCKEL · EN · NVRENB. EN: GETRIVW · HANDT · KOMBT · DVRCH · ALL · ¹⁾, terwijl op JANSZ. penning gelezen wordt: ✻ ZACHARIAS ✻ IANSSEN. EN ✻ RECHA ✻ PFENIG ✻ MACHER · I.

De penning is van dun geel koper, evenals de te Neurenberg in het eerste kwart der 17de eeuw vervaardigde rekenpenningen.

Mij is slechts het thans afgebeelde exemplaar bekend, maar zullen er zeker bij wat zoeken wel meer voor den dag komen, al vermoed ik, dat het aantal exemplaren dat ZACHARIAS JANSZ. van zijn rekenpenningen vervaardigd heeft wel niet groot zal zijn geweest.

v. K.

¹⁾ Ook komt deze keerzijde met andere omschriften voor, b.v.
 ✻ VERBVM · DOMINI · MANET · IN · ETERN(VM), DAS · WORT · GOTES
 · BLEIBT · EWICK · EN ✻ GLVCK · BESCHERT · IST · VNGEWERT.

BOEKBESPREKING.

Muntverslag over het jaar 1925.

Gedurende het jaar 1925 zijn aan 's Rijks Munt vervaardigd 23.887.071 stukken, waarvan voor Nederland 23.773.071, met een nominale waarde van f 15.417.504,70, en wel: f 500.000,— aan 25-centstukken, f 500.000,— aan 10-centstukken en f 151.000,— aan 1-centstukken. Een groot aantal 2½-centstukken, die door de invoering der gaspenningen uit de circulatie zijn teruggevoerd, werd versmolten en het brons gebruikt tot het vervaardigen van centen.

Aan gouden munten werden 1.100.000 tien-guldenstukken en 573.071 dukaten geslagen.

In Januari kwam de aanmunting der voor Polen vervaardigde nikkelen munten gereed.

De rijwielmanieren werden, evenals in 1924, door den heer C. J. VAN DER HOEF ontworpen.

Slechts een tweetal penningen werden in 1925 geslagen en wel een gouden draagpenning voor de Kon. Nederl. Vereeniging voor Luchtvaart en een belooningspenning, welke het HOOGWERFF-fonds om de 5 jaar voor uitnemend werk op chemisch-technisch gebied kan uitreiken, met borstbeeld van Dr. S. HOOGWERFF, Oud-Hoogleraar aan de Technische Hoogeschool.

Beide stukken werden door den medailleur J. C. WIENECKE ontworpen.

v. K.

Verslag Kon. Penningkabinet 1925.

Daar het *Verslag* van het Kon. Penningkabinet over 1925 tijdig is verschenen, in tegenstelling met dat van 1924, volge hier vermelding der meest merkwaardige aanwinsten. Wij beginnen met een zeldzaam voorkomenden zilveren portretpenning van den Amsterdam-schen zilversmid P. VAN ABBELE, vervaardigd ter eere van Prinses MARY van Engeland en haren broeder HENRY, kinderen van Koning KAREL I. Deze medaille is afgebeeld in den *Veilingcatalogus* der firma J. SCHULMAN, April 1925, pl. XIX, no. 1944. De penning van 1644 op de vier handelsbanken te Venetië, Amsterdam, Hamburg en Neurenberg, die mede zeldzaam is, mag hier ook worden vermeld. Uit de 19e eeuw vallen de prijspenningen in het oog aan J. W. en NICOLAAS PIENEMAN, bij verschillende gelegenheden vereerd. Uniek is de gouden, geheel gegraveerde eerepenning door de K. Academie van Schilder-, Beeldhouw- en Bouwkunst aan J. W. PIENEMAN¹⁾ (JAN WILLEM) geschonken voor zijn schilderij „de slag bij Waterloo”. Jammer, dat de penning niet is kunnen afgebeeld worden. KARL GOETZ gaat nog steeds voort met het uitgeven van zoogenaamde spotpenningen, waarvan er verscheidene in het *Verslag* voorkomen. Wij vestigen nog de aandacht op een Duitsche 17de eeuwse navelgong van een geuzenpenning en van een

¹⁾ J. W. PIENEMAN's schilderij „de Veldslag van Waterloo” bezorgde den schilder niet alleen eene Europeesche vermaardheid, maar tevens een finantieel voordeel van f 100.000,—. Het stuk werd door WILLEM I voor f 40.000,— aangekocht. Het berust thans in het Rijksmuseum te Amsterdam.

Nederlandschen legpenning, door den heer VAN KERKWIJK in *Jaarboek* 1924 met een aantal andere Duitsche navolgingen beschreven.

Onder de munten komen enkele zeer goede stukken voor, o.a. de interessante bonken van 1 en 2 stuivers, tusschen 1796 en 1810 in Ned.-Indië uitgegeven. Merkwaardiger is het papieren geld van 1000, 300, 200 en 100 rijksdaalders, 2 December 1810 te Batavia verschenen. Ook mogen de zilveren dubbele Tanga van Portugal van 1640, die door de Hollanders op Ceilon in 1658 met het monogram der O. I. C. zijn ingestempeld en een koperen Tang van $4\frac{3}{4}$ stuiver niet onvermeld blijven.

Wij hopen, dat het *Verslag* over 1926 weder als vroeger van fraaie afbeeldingen zal zijn voorzien, wat thans om bezuinigingsredenen in een aantal jaren niet meer is geschied.

M. D. M.

Penningen en Munten betreffende de stad en markiezen van Bergen op Zoom, door Jhr. Mr. M. W. SNOECK.

IIe stuk.

(Overgedrukt uit *Taxandria* XXXIII.) 1926.

Dit tweede stukje¹⁾ vangt aan met eenige „toevoegingen en verbeteringen”, den schrijver meerendeels door de heeren V. TOURNEUR, E. VOET JR. en J. F. BEVIN JR. verstrekt en gaat voort met de beschrijving van een aantal legpenningen en munten betreffende het Bergen op Zoomsche geslacht DE GLYMES.

¹⁾ Zie *Jaarboek* 1925. blz. 109.

Als onbekende stukken dienen vermeld een tweetal penningen betrekking hebbende op het beleg van Bergen op Zoom in 1747, van welke stukken niet bekend is, of zij ooit in metaal vervaardigd zijn, maar die vermeld worden in een in 1747 zonder naam van den schrijver uitgegeven boekje: *Das gegen seine machtigen Feinde gar zu muthige und trotzige Bergen op Zoom.*

Ook dit tweede artikel zond de schrijver aan alle leden van het Genootschap en andere belangstellenden toe.

V. K.

Sāsānian Coins by FURDOONJEE D. J. PARUCK.

Bombay. *The Times Press*. 1924.

Dezer dagen had ik gelegenheid dit belangrijke werk door te bladeren en kwam het mij voor het onze leden wellicht zou interesseeren over dit boek iets naders te vernemen.

De munten der Sassaniden waren tot nu toe sporadisch beschreven door Fransche, Duitsche en Russische numismaten; een werk, hetwelk dit deel der numismatiek in zijn geheel behandelt, ontbrak echter.

Aan den heer PARUCK, den eminenten numismaat te Bombay, komt de eer toe deze moeilijke taak op een bijzonder wetenschappelijke en verdienstvolle wijze ten uitvoer gebracht te hebben.

Het boek begint met eene kaart van het rijk der Sassaniden, en geeft vervolgens een stamboom der dynastie, lijst der 42 Sassaniden heerschers, opgave der bestaande litteratuur, numismatische bijzonderheden der Sassaniden, gewicht, maten en typen der munten,

geschiedenis, monogrammen, muntplaatsen, namen en woorden die op de munten gevonden worden, vervolgens een beschrijving der munten, beginnende met koning SHAPUR, 211—212, en eindigende met den laatsten koning YEZDEGERD III, 632—651, welke munten op 23 bijzonder goed geslaagde platen zijn afgebeeld. Hierop volgen de verschillende Pahlavi alphabets op de munten, voorkomend, de opschriften op de munten, getallen, die in woorden op de munten voorkomen, enz.

Zeer te waardeeren is, dat Mr. PARUCK daarenboven de 32 platen van Sassaniden munten van J. DE BARTHOLOMAEI¹⁾, den eminenten Russischen geleerde, achter in zijn werk opnam, welke afbeeldingen hem bij zijn onderzoekingen zooveel hulp geboden hebben.

Mijne indrukken samen gevat: Wij hebben hier een standaardwerk voor de beoefenaars der geschiedenis en numismatiek der Sassaniden, een genot voor den muntkundige; ook voor hen, die een ander gebied dan de munten der Sassaniden beoefenen.

De wijze van beschrijving en indeeling verdient alle aanbeveling.

Het boek is royal 4° en voor Amerika en Europa te verkrijgen bij den uitgever LUZAC & Co. te London.

Een woord van dank aan den heer PARUCK, die door zijn studies onze wetenschap met een dergelijk belangrijk werk verrijkte.

M. SCHULMAN.

¹⁾ J. DE BARTHOLOMAEI. *Collection de monnaies Sassanides de feu le Lieutenant-Général J. DE BARTHOLOMAEI, représentée d'après les pièces les plus remarquables. Publiée par B. DORN. St. Pétersbourg 1873.*

Verslag van den Secretaris.

Vergadering op Zaterdag 10 Juli 1926 te Leeuwarden gehouden in de schilderijenzaal van het Friesch Genootschap, waarbij tegenwoordig waren de leden: BOELENS, BRINKGREVE, EVELEIN, J. HULSHOFF POL, VAN KERKWIJK, MUYSER, RICHEL, SCHARP, SNOECK, TEIXEIRA DE MATTOS en VISSER, terwijl de heeren NANNE OTTEMA en VIEWEG als gasten de vergadering bijwoonden.

De voorzitter, Jhr. SNOECK, heet den aanwezigen welkom en spreekt zijn voldoening uit over de goede opkomst der leden, terwijl hij in herinnering brengt, dat voor 25 jaren (16 Juni 1901) de jaarvergadering eveneens te Leeuwarden plaats had in dezelfde zaal waarin de leden thans waren bijeengekomen.

Door den conservator, den heer HAAS, was met 1 Maart ontslag genomen, naar aanleiding van door den voorzitter gemaakte opmerkingen omtrent aangekochte munten ten behoeve van de verzameling van het Genootschap.

Het ontslag was den heer HAAS overeenkomstig zijn verzoek verleend en hem voorgesteld om de zaken, die zich tijdens de ontstane vacaturê van het conservatorschap zouden voordoen, door den penningmeester te laten afdoen.

Uit het verslag van den secretaris bleek, dat het aantal leden nagenoeg onveranderd gebleven was, maar dat de reeds meermalen geuite klacht: de moeilijkheid

om bijdragen voor het *Jaarboek* te verkrijgen tot heden nog weinig had geholpen. De leden werden dus nogmaals aangespoord om, desnoods door kleine bijdragen in te zenden, het aantal artikelen voor het *Jaarboek* te vermeerderen.

Wegens vacature van het conservatorschap werd het verslag van den afgetreden conservator door den secretaris voorgelezen. De door den heer HAAS daarin genoemde redenen, die hem genoopt hadden zijn functie neder te leggen, werden voor kennisgeving aangenomen, alleen werd door den secretaris geprotesteerd tegen het daarin voorkomende bericht „door mijn persoonlijke tusschenkomst en relaties tal van kostbare munten, penningen en boekwerken aan het Genootschap zijn geschonken”. Wanneer de leden de moeite zouden willen nemen om de aanwinstenlijsten der tijdens het conservatorschap van den heer HAAS verkregen stukken, opgenomen in de *Jaarboeken* van 1922—1925 door te kijken, zullen zij zeker evenmin als de spreker er in slagen de „kostbare munten, penningen en boekwerken” te vinden, die door de tusschenkomst van den heer HAAS aan de verzameling van het Genootschap zijn geschonken.

Uit de rekening en verantwoording van den penningmeester, die werd nagezien door de heeren MUYSER en RICHEL en waarover eerstgenoemde rapport uitbracht, bleek, dat deze slooť met een voordeelig saldo van f 204,22½.

Voor het *Jaarboek* werd wederom f 700,— uitgetrokken, terwijl voor de bibliotheek f 60,— beschikbaar werd gesteld.

Tot gewone leden van het Genootschap werden

benoemd de heeren J. HULSHOFF POL en Mr. ERNST POLAK, terwijl de heer NANNE OTTEMA te Leeuwarden tot buitengewoon lid benoemd werd.

Tot conservator werd, op voordracht van het bestuur, benoemd Dr. M. A. EVELEIN, die zich bereid verklaarde deze benoeming te aanvaarden.

Den heer SCHARP werd verzocht den nieuw benoemden conservator te berichten, wanneer de heer HAAS weder in het land zou zijn om omtrent de overname der verzameling overleg te kunnen plegen.

Tot lid van de commissie van redactie van het *Jaarboek* werd de heer VAN KERKWILK herkozen, terwijl besloten werd de zomervergadering te Zutphen te houden.

Vervolgens kreeg het woord de heer BOELES voor zijn aangekondigde voordracht: „De oudste munten van Dorestad en die van MADELINUS met het opschrift TRIECTO FIT”, welke voordracht door een aantal munten in het Friesch Genootschap berustende en meerendeels in Friesland gevonden, werd opgeluisterd ¹⁾.

Van de andere stukken, die den leden getoond werden, verdienen vermeld te worden een paar belangrijke gildedraagteekens van Leeuwarden, uit de verzameling van het lid MUYSER, een aantal moderne medailles en plaquettes door het lid J. C. WIENECKE in de laatste jaren vervaardigd en door de firma GERRITSEN en VAN KEMPEN te Zeist uitgevoerd, benevens eenige in het afgelopen jaar door de medailleurs VAN GOOR en

¹⁾ Een uitgebreid verslag omtrent deze belangrijke voordracht komt voor in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 10 Juli 1926. Avondblad B.

VAN DER HOEF in de ateliers der Edelmetaalbedrijven te Voorschoten vervaardigde penningen.

Hierop werd onder leiding van de heeren BOELES, OTTEMA en VIEWEG een bezoek aan het Museum van het Friesch Genootschap gebracht, waarop nà het déjeuner een bezoek, onder leiding van den heer OTTEMA, aan de verzamelingen van het Princesse-Hof volgde. Vervolgens werd de PIER PANDER tempel bezichtigd en een bezoek per auto's gebracht aan het slot „HERINGA State”.

Een gemeenschappelijke maaltijd in Hôtel de Phoenix besloot den welgeslaagden dag.

Zaterdag 23 October had te 's-Hertogenbosch in de vergaderzaal van het Prov. Noord-Brabantsch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen, daartoe welwillend door het Bestuur ter beschikking gesteld, de najaarsvergadering plaats, waarbij tegenwoordig waren Mej. WICHERS WIERDSMA en de heeren BAALE, BRINKGREVE, EBELING, EVELEIN, A. en J. HULSHOFF POL, VAN KERKWIJK, KUYPERS, MUYSER, POLAK, RICHEL, VAN SASSE VAN YSSELT, SCHARP, SNOECK en TEIXEIRA DE MATTOS.

In zijn openingswoord herinnerde de voorzitter, Jhr. Mr. SNOECK, er aan, dat het Genootschap reeds in 1899 en 1917 te 's-Hertogenbosch vergaderd had. Dat men reeds betrekkelijk spoedig terug kwam had in de eerste plaats ten doel, om de leden het in 1925 geopende nieuwe Museum van het Prov. Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant te kunnen toonen. Een belangrijk legaat van den Haag-schen MAECENAS Mr. PAPE had het bestuur de middelen verschaft om tot stichten van het Museum over te gaan. Veel had het Brabantsch Genootschap te danken aan

zijn ijverig bestuurslid Jhr. Mr. A. F. O. VAN SASSE VAN YSSELT, talrijke belangrijke, op Noord-Brabant betrekking hebbende voorwerpen waren door zijn bemiddeling verkregen en aan het Museum ten geschenke aangeboden. Vooral de penning- en muntverzameling had veel aan hem te danken, de meeste der munten en penningen van Noord-Brabant, die de laatste 20 jaren aan de markt gekomen waren, werden door hem verkregen. Het was spreker dan ook een voorrecht te kunnen mededeelen, dat het bestuur van het Kon. Nederl. Genootschap voor Munt- en Penningkunde gemeend had de groote belangstelling van den heer VAN SASSE VAN YSSELT in de numismatiek van zijn geliefde provincie te moeten erkennen, door hem het eerelidmaatschap van het Genootschap aan te bieden.

De heer VAN SASSE dankte voor de hem ten deel gevallen onderscheiding, die door hem op hoogen prijs gesteld werd en verklaarde het eere-lidmaatschap gaarne te willen aanvaarden.

Tot gewoon lid werd benoemd Mr. Dr. C. H. BAALÉ en tot buitengewone leden de heeren A. H. DRIJFHOUT VAN HOOFF te Leiden, C. G. VATTIER KRAANE te Amsterdam en Mr. J. P. W. A. SMIT te 's-Hertogenbosch.

Hierna verkreeg Dr. M. R. J. BRINKGREVE het woord over de wijze van vervaardiging van munt- en penningstempels. De oudste muntstempels werden uit de hand gegraveerd, de stempelsnijder sneed dan naar eene teekening, naar een voorbeeld in relief of naar eigen ontwerp de voorstelling, die de munt dragen moest inwaartsch en in spiegelschrift in den stempel. Al vroeg werden twee stempels gebruikt voor de voor- en keerzijde. Op den onderstempel werd een metalen balletje

gelegd van een zeker gewicht, de bovenstempel werd met een tang of met de hand vastgehouden op dat balletje en met een hamer werd op dien bovenstempel geslagen. Het metaal kon zich naar alle kanten vrij uitzetten. Deze primitieve bewerking verklaart den onregelmatigen vorm en de ongelijke dikte der antieke munten. De oude werkwijze: het inwaartsch snijden, wordt voor zeer eenvoudige stempels nog steeds toegepast. Als regel worden tegenwoordig onze stempels voor munten en penningen op eene geheel andere wijze vervaardigd. De kunstenaar (van een stempelsnijder kan geen sprake meer zijn) boetseert in plasteline of klei zijn model en dit wordt in gips afgegoten. Aldus ontstaat een inwaartsch model, dat bijgewerkt wordt en daarna weder afgegoten, zoodat zich nu het model weer opwaartsch (in relief) vertoont. Deze bewerking wordt, zoo noodig eenige malen herhaald, waarbij intusschen nog onderdeelen, welke voor de uitvoering in was zich niet leenen, in het bijzonder de letters van om- en opschriften, worden bijgewerkt. Is het gipsmodel geheel gereed, dan wordt hiervan een afgietsel in metaal gemaakt, dat op de verkleinbank (reductie-machine) wordt gebracht. Deze vernuftige machine boort hierop naar dit model een opwaartschen stempel op de gewenschte grootte. Deze stempel wordt gehard en daarna in staal ingedrukt. Met deze bewerking is eindelijk de persstempel verkregen, die vóór het gebruik eerst nog gehard moet worden. Het geheele ontstaan van den door J. J. VAN GOOR in 1926 vervaardigden penning bij de herdenking van het sneuvelen van DE RUYTER in 1676 van af het geboetseerde borstbeeld in plasteline tot den

gepatineerden penning, voor aflevering gereed, werd door spreker getoond en verklaard.

Deze belangrijke voordracht werd door een groot aantal modellen, stempels, penningen en werktuigen, bij medailleurs in gebruik verduidelijkt.

Er volgden eenige korte numismatische mededeelingen en besprekingen van stukken, door de leden Mr. Dr. BAALÉ en Dr. BRINKGREVE medegebracht, terwijl ten slotte nog eenigen tijd gewijd werd aan de bespreking der vraag om de belangstelling voor de numismatiek te doen toenemen. Getracht zou worden sprekers uit te noodigen om op de najaarsvergaderingen voordrachten te houden over een of ander numismatisch onderwerp en deze voordrachten ook toegankelijk te stellen voor belangstellenden, niet-leden.

Verder werd besloten om lijsten aan te leggen van onbekende Nederlandsche munten en penningen en deze van tijd tot tijd in het *Jaarboek* te publiceeren.

Aan de vergadering waren vóórafgegaan bezoeken aan het stadhuis, waar de leden door den burgemeester, Mr. F. J. VAN LANSCHOT, ontvangen werden, die hen de fraaie schilderstukken van den Bosschen schilder VAN TULDEN in de burgemeesterskamer, de gobelins in de raadszaal en de wandschilderingen van DER KINDEREN in de vestibule toonde en verklaarde. Hierna werd de Statenzaal bezocht en de verzamelingen van de Illustre Lieve Vrouwe Broederschap. In de St. Janskerk, die vervolgens bezichtigd werd, gaf de gemeente-archivaris, de heer EBELING, de gewenschte toelichting, waarna, onder leiding van den heer VAN SASSE VAN YSSELT, het nieuwe Museum van het Prov. Genootschap werd bezocht. Hier trokken vooral de fraaie verzameling

Noord-Brabantsche munten en penningen en de belangrijke serie schepenzegels de aandacht der leden.

Jhr. SNOECK had een gedeelte zijner particuliere verzameling: een aantal munten op de provincie Noord-Brabant betrekking hebbende tentoongesteld. Deze tentoonstelling omvatte een serie munten op Ravestein betrekking hebbende en die in de omschriften den titel heer van Ravestein voeren, verder een 16-tal thalers en onderdeelen door de Palzgraven WOLFGANG WILHELM, JOHANN WILHELM, KARL PHILIPP en KARL THEODOR met den titel van markies van Bergen op Zoom geslagen, vervolgens een serie munten van bisschoppen van Luik en Kamerijk uit het Bergen op Zoomsche geslacht DE CLYMES en ten slotte een reeks daalders van 's Heerenberg van de Heeren WILLEM IV en FREDERIK, zoover er de titel van Heer van Boxmeer in het omschrift op voorkomt.

Een maaltijd in restaurant Lohengrin sloot den welbesteden dag.

's-Gravenhage, October 1926.

A. O. VAN KERKWIJK.

Verslag van den Conservator der numismatische verzameling en bibliotheek.

Mijn verslagen in de *Jaarboeken* 1924 en 1925 vermeldden den aankoop van het aan 's Rijks Munt te Utrecht geslagen stel munten der vrije stad Danzig en van een rijksdaalder 1898 met den beeldenaar van H. M. de Koningin. Achteraf bleek deze rijksdaalder een geschenk te zijn. De serie Danziger munten werd, niet zonder moeite en na veel briefwisseling, door den Muntmeester beschikbaar gesteld tegen de waarde van het gewicht in zilver (f 2,95).

Deze aankoop werd door den voorzitter in strijd geacht met een te Haarlem genomen besluit, waarbij naar zijn meening alle aankopen voor onbepaalden tijd zouden moeten worden gestaakt.

Deze opvatting is m.i. geheel onjuist.

Voormeld besluit werd alleen en uitsluitend genomen om de begrooting over 1924 sluitend te maken (zie *Jaarboek* 1923, p. 111).

Een begrooting immers is een raming van de uitgaven en van de middelen om daarin te voorzien, welke jaarlijks, d.i. ieder jaar, opnieuw wordt vastgesteld. Het Haarlemsche besluit werd dus genomen om één jaar te gelden.

Waar op een dergelijk zeer gering bedrag voor aankoop, op onjuiste gronden en bovendien op onwelwillende wijze, aanmerking wordt gemaakt, waarbij

vergeten wordt, dat in de laatste jaren door mijn persoonlijke tusschenkomst en relaties tal van kostbare munten, penningen en boekwerken aan het Genootschap zijn geschonken, daar is het mij niet mogelijk langer als Conservator op te treden en heb ik bij brief, gedateerd 30 December 1925, den voorzitter medegedeeld, dat ik mijn functie als zoodanig met ingang van 1 Maart 1926 als geëindigd beschouw.

Geschenken werden ontvangen van Mej. M. H. BOTTENHEIM en van de heeren B. J. LOPES DE LEAÔ LAGUNA, Mr. Dr. C. H. BAALÉ en HANSI NEUMAN te Chemnitz.

De gewone periodieken werden ontvangen.

Amsterdam, 1 Maart 1926.

De Conservator,

A. J. J. PH. HAAS.

LEDENLIJST

(NOVEMBER 1926).

EERE-LEDEN.

- Z. M. VICTOR EMMANUEL III, Koning van Italië (1901)¹⁾.
Mejuffrouw MARIE G. A. DE MAN, Conservatrice van het Munt- en Penningkabinet van het Zeeuwsch Gen. der Wetenschappen, St. Pieterstraat 39, Middelburg (1917).
Jhr. Mr. A. F. O. VAN SASSE VAN YSSELT, President van het Gerechtshof, lid van den Hoogen Raad van Adel, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, Oranje-Nassaulaan, 's-Hertogenbosch (1926).

GEWONE LEDEN.

- J. H. E. H. GERADTS, Burgemeester, Kasteel Aerwinkel, Postersholt (L.) (1892).
W. K. F. ZWIERZINA, Ontvanger van het Buitengewoon Zegel, Conservator van het munt- en penningkabinet van het Kon. Oudh. Genootschap, Amsterdam, Bosboom Toussaintstr. 65(huis) (1895).
Jhr. Mr. M. W. SNOECK, Hintham (N.-Br.) (1897).
Jhr. Mr. F. BEELAERTS VAN BLOKLAND, Bazarstraat 13, 's-Gravenhage (1904).
A. O. VAN KERKWIJK, Directeur van het Koninklijk Kabinet van Munten, Penningen en Gesneden Steenen, Nassaulaan 22, 's-Gravenhage (1904).
Mr. E. H. HIJMANS, Subst.-Officier van Justitie, Nassauplein 28, Alkmaar (1910).

¹⁾ Het tusschen haakjes geplaatste jaartal achter de namen, geeft het jaar van de benoeming tot lid aan.

- E. VOET JR., Busken Huetlaan 1, Bloemendaal (1911).
 CAREL J. A. BEGEER, Groote Haesebroekscheveg 1a, Wassenaar (1911).
 H. J. SCHARP, Voorzitter van het Kon. Oudh. Genootschap, Amstelveenscheweg 397, Amstelveen (1911).
 Mej. W. CANTER CREMERS, 's-Gravenhage (1911).
 Jhr. Mr. C. BEELAERTS VAN BLOKLAND, Chef van Rechtszaken N.S., Huize 't Hoogeveld, Zeist (1913).
 Dr. M. A. EVELEIN, Directeur van het museum „G. M. KAM”, Oranjesingel 55, Nijmegen (1913).
 F. A. HOEFER, Voorzitter van „Gelre”, Hattem (1914).
 J. C. WIENECKE, Medailleur, Soestdijksche Straatweg 91B, Bilt-hoven (1916).
 H. D. DE WITT HAMER, Heerengracht 455, Amsterdam (1916).
 A. HOYNCK VAN PAPENDRECHT, Directeur van het Gemeentemuseum van Oudheden, Mathenesserlaan 226, Rotterdam (1917).
 A. SCHULMAN, de Laïressestraat 94, Amsterdam (1917).
 M. SCHULMAN, Joh. Verhulststraat 165, Amsterdam (1917).
 J. KNOTTENBELT TZN., „Lutje Hus”, Diepenveen, bij Deventer (1918).
 A. J. J. PH. HAAS, Conservator van de Historische verzameling der Schutterij, Roelof Hartstraat 84, Amsterdam (1920).
 J. J. M. E. MUYSER, Rekenplichtig secretaris bij de Thesaurie van H. M. de Koningin, Gouden Wagen, Drumpt (bij Tiel) (1924).
 Dr. M. R. J. BRINKGREVE, Directeur van de N. V. Ateliers voor Edelsmeed- en Penningkunst (voorheen Koninklijke BEGEER), Leidscheweg 149—151, Voorschoten (1924).
 J. HULSHOFF POL, Oud-lid van den Raad van Nederlandsch-Indië, van Lennepweg 6, 's-Gravenhage (1926).
 Mr. E. POLAK, van Hoornbeekstraat 55, 's-Gravenhage (1926).
 Mr. Dr. C. H. BAALE, Kantonrechter te Lemmer (1926).

BUITENGEWONE LEDEN.

- F. H. BON VAN VERSCHUER, Willemsplein 2, Arnhem (1893).
 Jhr. H. E. RAM, Hoofd-Ingénieur van den Provinciaal Waterstaat, Brigittenstraat 11, Utrecht (1894).

- Mr. C. G. J. BIJLEVELD, Conservator van het Stedelijk Museum, Hersteeg 128, Nijmegen (1896).
- Mr. H. J. D. D. ENSCHEDÉ, Zijlstraat 27, Haarlem (1896).
- R. J. M. M. A. Graaf DE GELOES D'EIJSDEN, Kamerheer i. b. d. van H. M. de Koningin, Burgemeester, Eijdsen (1899).
- C. A. VAN WOELDEREN, Burgemeester van Vlissingen, Dokkade 37, Vlissingen (1899).
- Mr. J. C. P. E. MENSO, Princessegracht 32, 's-Gravenhage (1900).
- Jhr. Mr. D. F. TEIXEIRA DE MATTOS, Plein 1813, No. 4, 's-Gravenhage (1900).
- J. M. J. VAN LIS, Notaris, Wolvega (1901).
- N. GILISSEN LEMAIRE, Markt 74, Maastricht (1902).
- H. J. BOEKEN Jz., van Eeghenstraat 187, Amsterdam (1907).
- JAC. J. VAN GOOR, Medailleur, Catherijnesingel 3, Utrecht (1907).
- Mr. TH. STUART, Heerengracht 507, Amsterdam (1909).
- C. W. H. BAARD, Directeur van het Stedelijk Museum te Amsterdam, van Baerlestraat 132, Amsterdam (1910).
- G. H. CRONE, Jan Luykenstraat 16, Amsterdam (1911).
- Mevr. Dr. J. GOEKOOP—DE JONGH, Huize „Zorgvliet”, 's-Gravenhage (1911).
- G. J. VAN OLST, Huize „Stadwijk”, Ressen, (Geld.) (1912).
- Mr. P. C. J. A. BOELES, Conservator der Penning- en Muntverzameling van het Friesch Genootschap te Leeuwarden, Leeuwarden (1913).
- Jhr. H. BEELAERTS VAN BLOKLAND, Huis ter Beek, Eefde (Geld.) 1915).
- K. MEZGER, Domburg (1916).
- CHR. BEELS, Van Eeghenstraat 70, Amsterdam (1916).
- R. A. KAISER, Potgieterweg, Bloemendaal (1916).
- J. W. A. VAN VOORST VADER, Hooge Naarderweg 42, Hilversum (1916).
- Dr. H. A. KUYPERS, Leeraar aan de 1e H. B. S. Rotterdam, Spoorsingel 53b (1917).
- J. B. V. M. J. VAN DE MORTEL JR., Huize „de Heuvel”, Ubbergen (Geld.) (1917).
- ED. WIERSEMA, Verl. Heereweg 125, Groningen (1917).
- Dr. C. HOFSTEDE DE GROOT, Oud-Directeur van 's Rijks Prentenkabinet, Lange Voorhout 94, 's-Gravenhage (1919).

- R. T. MUSCHART, Rijks havenmeester van Rotterdam en den Rotterdamschen Waterweg, Henegouwenlaan 37b, Rotterdam (1919).
- Jonkvrouwe C. ENGELN, Conservatrice van het Museum van Oudheden te Zutphen (1919).
- DIRK KUIPERS, Statenplein 5, 's-Gravenhage (1920).
- J. L. RICHEL, Burgemeester van Borssele (Zeel.) (1920).
- H. J. M. EBELING, Gemeente-Archivaris, van der Does de Willeboissingel 4, 's-Hertogenbosch (1921).
- DR. D. DE MAN, Wetenschappelijk assistent Kon. Penningkabinet, Neuhuyskade 68, 's-Gravenhage (1921).
- MR. ED. PHILIPS, Advocaat en procureur, Jan van Nassaustraat 20, 's-Gravenhage (1921).
- P. VISSER AZN., Uitgever, Zijlweg 59, Haarlem (1921).
- L. VIERORDT, p. a. firma J. SCHULMAN, Amsterdam (1922).
- MEJ. M. H. BOTTENHEIM, van Eeghenstraat 79, Amsterdam (1922).
- H. S. L. BLEKKINK, Leeraar Chr. H. B. S., Thomsonlaan 161, 's-Gravenhage (1923).
- G. M. KAM, Antonie Duyckstraat 101, 's-Gravenhage (1923).
- A. J. L. JUTEN, Scheikundig Ingenieur, Bergen op Zoom (1923).
- A. VAN DER WIEL, Park Paaschberg 2, Ede (Geld.) (1923).
- JOH. A. ALSBACH, Muziekuitgever, Stadhouderskade 62, Amsterdam (1924).
- DR. W. BRONKHORST, Geneesheer-Directeur van het Sanatorium „Berg en Bosch”, Apeldoorn (1924).
- G. J. J. VERDAM, Electr. technisch Ingenieur, Parkstraat 83, 's-Gravenhage (1924).
- W. H. F. G. graaf VAN ALDENBURG—BENTINCK, Heerengracht 270, Amsterdam (1924).
- G. C. E. VAN DAALEN, Gep. Luit.-Generaal, Laan van Meerdervoort 290, 's-Gravenhage (1924).
- H. T. HABBEMA, Chem. ing., Distelweg 90, Amsterdam (1925).
- A. HULSHOFF POL, Mijningenieur, Waldeck Pyrmontkade 148, 's-Gravenhage (1925).
- MEJ. R. M. WICHERS WIERDSMA, Villa „Het Maereltje”, Domburg (1925).
- A. D. ZUR MÜHLEN JR., Wassenaarsche kade 22, 's-Gravenhage (1925).

- A. H. DRIJFHOUT VAN HOOFF, Kapitein der artillerie, Rijnsburgerweg 147, Leiden (1926).
 C. G. VATTIER KRAANE, Voorzitter der Vereeniging voor Penningkunst, Heerengracht 548, Amsterdam (1926).
 NANNE OTTEMA, Notaris, Prins Hendrikstraat, Leeuwarden (1926).
 Mr. J. P. W. A. SMIT, Rijks-archivaris, Peperstraat 35, 's-Hertogenbosch (1926).

BUITENLANDSCHE LEDEN.

- ALBERT VISART DE BOCARMÉ, Rue St. Jean 18, Bruges (1894).
 J. P. MOQUETTE, Conservator van het Munt- en Penningkabinet van het Bat. Gen. v. K. en W., Kebon Sirih 36, Weltevreden (1900).
 GEORGE MACDONALD, Learmonth Gardens 17, Edinburgh (1903).
 L. FORRER, 17—18 Piccadilly, London W. (1904).
 HOWLAND WOOD, Curator of the American Numismatic Society, Broadway between 155th and 156th Street, New-York. (1920).
 F. C. DOUGLAS BOYD, 18th Street 45 West, New-York (1923).
 *¹⁾ JULIUS GUTTAG, Exchange Place 16—18, New-York (1923).
 *EDW. T. NEWELL, President American Numismatic Society, 156th Street West of Broadway, New-York (1923).
 *J. M. SWANSON, medallist, 22 Camp Street, Newark, New Jersey (1923).
 *ELLIOT SMITH, 26th Street and East River, New-York (1923).
 *MORITZ WORMSER, Fifth Avenue 95, New-York (1923).
 *F. A. LIVINGSTON, 2870 Heath Avenue, New-York City (1924).
 THOMAS S. MILLER, 1355 Richmond Road, Dougan Hills S. I. New-York (1925).
 ROBERT ROBERTSON, 140. 33^d Street, Brooklyn, New-York (1925).
 SYDNEY PHILIP NOE, Librarian of the American Numismatic Society, Broodway between 155th and 156th. Street, New-York City (1925).
 *WAYTE RAYMOND, Park Avenue 489, New-York City (1926).

¹⁾ De leden, voor wier namen een * staat, zijn leden voor het leven.

I N H O U D.

	Blz
Over eenige te Domburg gevonden merkwaardige munten, door Mej. M. G. A. DE MAN	1
Nederlandsche Proefmunten van 1800, door A. O. VAN KERKWIJK	26
Korte Bijdragen	87
I. Gedenkpenning op het overlijden van Mons. E. A. D'ALLAMONT, negende bisschop van Gent, 1673. II. Onbekende Leeuwengroot van REINOUD II van Gelderland, heer van Vollenhoven, te Elburg in 1336 geslagen. III. Aanvullingen op het Levensbericht van ANTHONI PIETERSZ. VAN DER WILLIGEN. IV. Neuren- berger Rekenpenning in 1628 te Amsterdam door ZACHARIAS JANSZ. vervaardigd.	
Boekbespreking	108
Verslag van den Secretaris	113
Verslag van den Conservator der numismatische verzameling en bibliotheek	121
Ledenlijst	123
